

Betrokkenheid van Bonaire, St. Eustatius en Saba in het beleids- en wetgevingsproces; verbetermaatregelen

1. Inleiding

In deze notitie worden maatregelen aangekondigd om de belangen van de openbare lichamen Bonaire, St. Eustatius en Saba (hierna: BES) tijdig(er) en systematisch(er) op het netvlies van beleidsmakers en wetgevers te krijgen. De maatregelen hebben tot doel de betrokkenheid van de eilanden in het beleids- en wetgevingsproces beter te waarborgen in de verschillende fases van het beleids- en wetgevingsproces en het principe van *comply or explain* ('beleid en wetgeving gelden tevens op de BES, tenzij') beter uitvoerbaar te maken.¹

Aanleiding is het consultatieproces inzake de wetsvoorstellen voor wijziging van de WolBES en FinBES, waarin dit door de toenmalige Staatssecretaris voor Koninkrijksrelaties is toegezegd. Voorts is in de Tweede Kamer de motie Bruyning-Paternotte aangenomen, waarin de regering wordt verzocht te onderzoeken of bij de totstandkoming van wet- en regelgeving een uitvoeringstoets gericht op het perspectief van de BES-eilanden wenselijk is.² Ook de Afdeling advisering van de Raad van State heeft er op gewezen dat het van belang is dat voorgenomen wetgeving vroegtijdig wordt gesignaleerd, zodat de openbare lichamen voldoende reactiemogelijkheden krijgen en daarop kunnen anticiperen.³

Gelet op het bovenstaande ligt de focus in deze notitie op de situatie waarin Europees Nederland nieuw(e) beleid of wetgeving, met inbegrip van verdragen, ontwikkelt; hierbij moet tijdig, in samenspraak met (de ambtelijke organisaties en bestuurscolleges van) de openbare lichamen,⁴ gezien worden of en in hoeverre dit van toepassing moet zijn op de BES.

Gelding van internationale verdragen en EU-regelgeving op de BES

Ook bij de voorbereiding van internationale verdragen moet nadrukkelijk worden gezien of en in hoeverre (mede)gelding voor de BES in de rede ligt, en zo ja, welke maatregelen (beleid, wetgeving, praktische maatregelen) genomen moeten worden om het verdrag uit te voeren.⁵ Hiertoe moet tijdig een implementatieplan worden opgesteld. Dit plan bevat informatie over de voorgestelde implementatie voor het betreffende Europese deel, het Caribische deel (Bonaire, St. Eustatius en Saba) of voor beide delen ingeval van implementatie voor heel Nederland. Een implementatieplan maakt inzichtelijk welke maatregelen onder andere op wetgevingsgebied getroffen moeten worden, voordat het verdrag geratificeerd kan worden.⁶

Europese regelgeving is in beginsel niet van toepassing op de BES. De nationale wetgever kan echter zelf beslissen of EU-regelgeving – op enig moment – wordt geadopteerd ten

¹ (Nadere) richtlijnen voor de toepassing van *comply or explain* worden opgenomen in onder meer een volgende wijziging van de Aanwijzingen voor de regelgeving (Ar 2.16 ev).

² Tweede Kamer 2023-2024, 36 410 IV, nr 65.

³ Advies van 8 november 2023, nr. W16.23.00190/II.

⁴ Formele betrokkenheid van de bestuurscolleges, eilandsraden en maatschappelijke organisaties en andere doelgroepen (centraal dialogen, belangengroeperingen, burgers) op de BES vindt plaats via cq in de fase van (internet)consultatie. Zie de verbetermaatregelen terzake onder punt 3.

⁵ Aanwijzingen voor de regelgeving (Ar) nr. 8.13, zesde lid. Zie ook: Draaiboek voor de regelgeving nr. 220.

⁶ Draaiboek voor de regelgeving nr. 235.

behoefte van de rechtsorde van landen en gebieden overzee en, in voorkomend geval, hoe ver die adoptie strekt. Langs die weg kan Europese normstelling op de BES gaan gelden.⁷

Daarnaast kan de situatie worden onderscheiden dat één of meer eilanden een onderwerp (incl. een verdrag) in Den Haag wil(len) agenderen; men wenst(en) nieuw(e) beleid en/of wetgeving voor de BES danwel de gelding van een verdrag. Hiertoe is vooral van belang de (ambtelijke en bestuurlijke) belangenbehartiging richting departementen op orde te hebben. Maatregelen hiertoe worden voor nu buiten beschouwing gelaten en zullen – mede op basis van de opgedane ervaringen met de maatregelen in deze notitie – op een nader moment ter hand worden genomen.

2. Reikwijdte

Teneinde haalbare en werkbare maatregelen te kunnen realiseren, is onderzocht:

- Welke fases van het beleids- en wetgevingsproces het meest relevant zijn en hoe deze beter kunnen worden ingericht;
- Welke departementale onderdelen en functies zich bewust moeten zijn van mogelijke relevantie voor de BES, wat er voor nodig is om die bewustwording te versterken en welke gremia hierbij kunnen faciliteren;
- Welke bestaande instrumenten en processen kunnen worden benut en aangepast om meer aandacht te genereren voor de BES en vroegtijdige betrokkenheid van de BES te waarborgen;
- Welk wegingskader voor medegelding moet worden gehanteerd (*comply or explain*, principe van lokale autonomie (art. 212 WolBES), nut en noodzaak van differentiatie en/of een experimenteerbepaling);
- Op welke wijze (werk)afspraken over vroegtijdige betrokkenheid beter kunnen worden geborgd en verankerd;
- Hoe kan worden gekomen tot betere betrokkenheid van de eilanden bij de totstandkoming van het Rijksbrede wetgevingsoverzicht en tot betere aansluiting van dit overzicht bij de prioriteiten van de eilanden.

3. Verbetermaatregelen korte termijn

Om het perspectief van de BES-eilanden tijdig en volledig te kunnen betrekken, zijn met betrekking tot alle fases, gremia en processen voor beleid en wetgeving verbeterpunten mogelijk. Om redenen van opportuniteit is echter een selectie gemaakt van maatregelen waarmee winst te behalen is en die proportioneel, haalbaar en werkbaar zijn. Vanzelfsprekend moeten deze vervolgens daadwerkelijk worden toegepast; het vervolgtraject heeft tijd, continue aandacht, inspanning en communicatie nodig.

⁷ Om tijdige (d.w.z. binnen de gestelde termijn) implementatie van EU-regelgeving te bewerkstelligen geldt als uitgangspunt Ar 9.4: in de implementatieregeling worden geen andere regels opgenomen dan voor de implementatie noodzakelijk zijn. Dat laat onverlet dat nadat implementatiewetgeving is vastgesteld gelding buiten Europees Nederland kan worden overwogen.

Om de positie van de eilanden bij de departementale voorbereiding van beleid en wetgeving te versterken, worden maatregelen genomen inzake:

- Versterking van de taak van BZK inzake bewaking van de kwaliteit van de interbestuurlijke verhoudingen;
- Inrichting van proces, gebruik en inhoud van startnotities;
- Inrichting van proces, gebruik en inhoud van (internet)consultatie;
- Inrichting van het proces rond het Rijksbrede wetgevingsoverzicht;
- Advisering door het Adviescollege toetsing regeldruk (ATR).

Uitwerking van deze maatregelen geschiedt hieronder. In de bijlagen zijn de tekstvoorstellen voor verankering in de bijbehorende instrumenten opgenomen.

Toelichting

- Versterking bewaking interbestuurlijke verhoudingen

Het ministerie van BZK heeft tot taak de kwaliteit van de interbestuurlijke verhoudingen – provincies, gemeenten en openbare lichamen BES – te bewaken en bevorderen (Ar 7.6). De minister van BZK is tevens belast met de coördinatie van het rijksbeleid dat de openbare lichamen BES raakt (art. 211 WolBES).⁸

Ten behoeve van de beoordeling van de relevantie van (nieuw(e) beleid en regelgeving op rijksniveau voor decentrale overheden en de BES worden het Normenkader interbestuurlijke verhoudingen en de Uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO) gehanteerd.⁹ Deze instrumenten beschrijven het proces waarmee een vakdepartement samen met BZK/BFR en koepels van decentrale overheden (oa VNG) beleid uitwerkt dat invloed heeft op decentrale overheden; in de uitwerking worden de gevolgen en de impact van een beleids- of wetsvoorstel voor decentrale overheden beschreven. Het initiatief ligt bij het vakdepartement; desgevraagd toetst BZK vroegtijdig de gevolgen voor medeoverheden op met name uitvoerbaarheid en bekostiging (in 2023: 60 stuks).

Genoemd toetsingskader bevat een verwijzing naar de BES, maar die is tamelijk 'verstopt' en algemeen geformuleerd. In de praktijk spelen bij de *intake* met de departementen en de tussen BZK en koepels gevoerde gesprekken BES-aspecten geen rol. Er is dus winst te behalen door als BZK de departementen proactief te wijzen op de noodzaak om de mogelijke relevantie de BES te bezien; dit voorkomt bovendien discussie in ambtelijke voorportalen en de ministerraad.

Dit kan door in het *intake* formulier voor nieuwe voornemens – de basis waarop BZK het gesprek voert met de departementen en de VNG – specifiek aandacht te besteden aan de BES, in het bijzonder de vraag of sprake is van *comply or explain*, waarbij tevens wordt bezien welk(e) beleid, regelgeving of praktijken er

⁸ De interbestuurlijke verhoudingen met betrekking tot de organen van de openbare lichamen BES zijn neergelegd in de WolBES.

⁹ Vindbaar via: [Homepage | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kcbn.nl\)](#) , [Normenkader Interbestuurlijke verhoudingen | Rapport | Rijksoverheid.nl](#) en [Handleiding Uitvoerbaarheidstoets Decentrale Overheden | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

al bestaan op de eilanden die kunnen bijdragen aan het oplossen van het geïdentificeerde probleem of het bereiken van het gewenste doel. Bij *comply* wordt een UDO voor de BES uitgevoerd.

Dit kan tevens betrokken worden bij de *roadshows* en de presentaties die BFR houdt om de UDO bekendheid te geven bij departementen, uitvoeringsorganisaties, mede-overheden etc. Hier gaat een signaalfunctie van uit. Een tekstvoorstel voor aanpassing van het format *intake* UDO is opgenomen in Bijlage 1 van deze notitie.

Voorts zal een uitvoeringstoets gericht op het perspectief van de BES-eilanden worden ontwikkeld, in aansluiting op de motie Bruyning-Paternotte. BZK zal dit, in samenspraak met de VNG en de eilanden, ter hand nemen. Uitgangspunt is dat deze toets inzicht geeft in de gevolgen van voorgenomen beleid/wetgeving en uitvoeringskracht op de eilanden, eenvoudig werkbaar is en toepassing ervan de eilanden weinig tijd kost.¹⁰

- Inrichting en werkwijze startnotities

Het is van belang dat tijdig en door de juiste gremia en departementsonderdelen bij een beleids- of wetsvoorstel de noodzaak van een check op *comply or explain* wordt onderkend en de gevolgen voor de BES in kaart worden gebracht. Een relevant instrument daarbij is de startnotitie wetgevingsproducten, die door de meeste departementen wordt gehanteerd. In de praktijk gebruiken de departementen hiervoor een eigen *format*, waar meer of minder gestructureerd de hand aan wordt gehouden. Er bestaat geen eenduidig beleid met betrekking tot de vraag hoe – in algemene zin, dus los van BES-aspecten – met het gebruik ervan wordt of zou moeten worden omgegaan; interne afspraken over doel, functie, reikwijdte, invulling (hoe, door en met wie, lijn), verantwoordelijkheid en toezichtsmechanisme (borging) verschillen per departement.¹¹

In de *formats* en het proces liggen kansen voor versterkte aandacht voor de BES. In de eerste plaats door specifieke(r) aandacht voor de BES in de startnotities aan te brengen, hierin in te gaan op *comply or explain* en op de noodzaak van een uitvoeringstoets voordat een voorstel in consultatie gaat; er kan niet te snel worden aangenomen dat de eilanden voldoende zijn toegerust voor in- en uitvoering. In de tweede plaats zou in de startnotities kunnen worden aangegeven of, in geval van *comply*, het voorstel in het (prioritair) Wetgevingsoverzicht Caribisch Nederland is of wordt opgenomen.¹² Hierdoor wordt vroegtijdig de

¹⁰ Deze toets zal vindbaar zijn via (verwijzing in) diverse instrumenten (Beleidskompas, UDO, Draaiboek etc.). Voorzover er op de eilanden reeds een eigen, specifieke uitvoeringstoets wordt gehanteerd, zoals de SZW-unit van RCN doet bij regelgeving die door hen wordt uitgevoerd, kan het format hiervoor gewoon toegepast (blijven) worden.

¹¹ Indien een departement niet met startnotities voor wetgevingsproducten werkt, is het aan te bevelen om vroegtijdig in relevante (beleids- of wetgevings)nota's in te gaan op *comply or explain* en de eventuele gevolgen voor de BES.

¹² Dit overzicht wordt halfjaarlijks naar de Tweede Kamer gestuurd en bevat wetgeving die betrekking heeft op het wegwerken van 'achterstallig onderhoud', het opstellen van de 'meest noodzakelijke' wetgeving en het opstellen van wetgeving, op uitdrukkelijk verzoek van CN. Het laatstelijk geactualiseerde periodieke wetgevingsoverzicht is eind 2024 naar de Tweede Kamer

afweging van het betreffende departement inzichtelijk en kan het gesprek met de eilanden worden gevoerd. In aansluiting daarop moeten startnotities aan de (belangenbehartigers van de) eilanden worden toegezonden, dus in ieder geval direct naar de relevante betrokkene(n) binnen de eilandorganisatie.¹³ Hierbij is het handig bij verzending van de startnotitie om een ontvangstbevestiging te vragen, om zeker te stellen dat de startnotitie de juiste persoon heeft bereikt.

Om redenen van beheersbaarheid moet het daarbij in ieder geval gaan om startnotities bij voorstellen die (mede) van toepassing zullen zijn op de BES. Idealiter zou het om alle startnotities moeten gaan, aangezien de betrokkenheid van de eilanden bij de voorbereiding van wetgeving dan nog beter wordt geborgd. Immers: als de eilanden zouden beschikken over alle startnotities kunnen zij bezien of een onderwerp, waarvan het betreffende departement vindt dat dat (nog) geen regulering op de BES behoeft, niet toch mede voor de eilanden geregeld moet worden. Dit is echter om redenen van capaciteitsbeslag niet haalbaar. Wel is het bij stelselwijzigingen of ingrijpende wetsvoorstellen¹⁴ zinvol dat de eilanden tijdig in de gelegenheid worden gesteld om zich er van te vergewissen of en hoe *comply or explain* wordt toegepast.

Een tekstvoorstel voor aanpassing van het format startnotitie wetgeving is opgenomen in Bijlage 2 van deze notitie. Dit wordt in het kader van de wenselijke stroomlijning van inhoud en proces van startnotities (via de departementale coördinatoren wetgevingskwaliteit¹⁵) onder de aandacht gebracht van de departementen. Bij die gelegenheid zal tevens worden voorgesteld om – los van BES-aspecten – het gesprek te voeren over harmonisatie van startnotitieformats en over het opnemen van het onderwerp 'startnotitie' in het Draaiboek voor de regelgeving (hst. 1, voorbereiding van regelgeving) en het Beleidskompas.

- Inrichting en werkwijze consultatie

Bij de voorbereiding van de wijziging van de WolBES en FinBES heeft de toenmalige Staatssecretaris voor Koninkrijksrelaties toegezegd de formele consultatieplicht in artikel 209 WolBES uit te breiden tot beleidsvoornemens die tot ingrijpende wijzigingen kunnen leiden op de eilanden, maar niet vallen onder een van de huidige categorieën. Een voorstel hiertoe wordt meegenomen in het wetstraject WolBES. Met deze verruiming van de reikwijdte van artikel 209 wordt de huidige praktijk gecodificeerd.¹⁶ Met wettelijke verankering van de

gezonden (Tweede Kamer 2023-2024, 36 410 IV). Er is tevens een overzicht beschikbaar van alle wet- en regelgeving die van toepassing is in Caribisch Nederland.

¹³ Dit betekent: naar de functionarissen en/of afdelingen die verantwoordelijk zijn voor de beoordeling van het betreffende beleids- of wetsvoorstel, met de eilandsecretaris in de cc. Hiertoe is de beschikbaarheid van een actuele lijst van eilandelijke contactpersonen handig.

¹⁴ De mate van ingrijpendheid kan worden afgemeten aan de verwachte maatschappelijke impact, uitvoerbaarheid en uitvoeringskracht op de eilanden.

¹⁵ Het overleg van departementale coördinatoren wetgevingskwaliteit heeft kennisdeling als doel. De aanbeveling tot aanvulling van departementale startnotitieformats met het oog op BES-aspecten, en in algemene zin de aanbeveling tot stroomlijning van startnotitieformats, kan in dit gremium worden gedeeld en besproken.

¹⁶ Zie nr. 20a, onder e, van het Draaiboek voor de regelgeving, www.kcbr.nl/trefwoorden/draaiboek-voor-de-regelgeving.

consultatieplicht wordt naleving ervan beter geborgd, aangezien er een nieuwe rechtens dwingende norm wordt geïntroduceerd.

Daarnaast kan in de werkwijze van consultatie een aantal concrete verbeteringen worden aangebracht om de betrokkenheid van de eilanden beter te borgen. In de eerste plaats door begeleidende informatie bij de te consulteren stukken, met name het ingevulde Beleidskompasformulier¹⁷ en de oplegger consultatie openbare lichamen in het Engels en Papiaments aan te bieden.¹⁸ Daarnaast is het bij een voorstel met grote maatschappelijke impact aan te bevelen om bij een beleidsstuk een samenvatting en bij regelgeving in ieder geval het algemeen deel van de (memorie/nota van) toelichting vertaald aan te bieden. Door in de consultatie-fase meer vertalingen aan te bieden, worden stukken toegankelijker voor (medewerkers van) de bestuurscolleges, hetgeen behulpzaam is bij het tijdig beoordelen ervan. Daarnaast is vertaling voor inwoners, bedrijven en organisaties op de eilanden behulpzaam; zij kunnen zo beter kennis van de voorgenomen maatregelen nemen en - via internetconsultatie.nl - een reactie geven.¹⁹

Om het voorgaande te borgen dienen de departementen te worden gewezen op de wenselijkheid van vertaling bij consultatie van (mede) op de BES toepasselijke voorstellen. Hiertoe zal het Draaiboek voor de regelgeving (nr. 16 en 20a) worden aangevuld. Ook zal het ministerie van BZK in samenspraak met het ministerie van BZ, RCN en de RIS bezien hoe de departementen beter gefaciliteerd kunnen worden, bijvoorbeeld door gebruikmaking van een van Rijksweg te verschaffen (online) vertaaltool en betere inzet van vertaaldiensten. Ook zal een juridisch woordenboek Papiaments beschikbaar komen, teneinde eenduidige formuleringen te hanteren.

In de tweede plaats heeft de benodigde 'oplegger consultatie openbare lichamen' (waarnaar in Draaiboek nr. 20a wordt verwezen) aanvulling. Het beoordelen van te consulteren voorstellen is voor de (belangenbehartigers van de) eilanden een tijdrovende en steeds omvangrijker taak.²⁰ Daarom wordt het om redenen van beheersbaarheid, bij wijze van *quick scan*, mogelijk een schifting aan te brengen tussen meer en minder significante voorstellen: aan de hand van de indicatoren maatschappelijke impact, uitvoerbaarheid en uitvoeringskracht/doenvermogen kan dan door de eilanden een (eerste)

¹⁷ Het format hiervoor is inmiddels in het Engels en Papiaments beschikbaar op [Overheid.nl | Consultatie, open consultaties \(internetconsultatie.nl\)](http://Overheid.nl | Consultatie, open consultaties (internetconsultatie.nl)) en vindbaar via de KCBR-site en het Beleidskompas: [Formats | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kcbbr.nl\)](http://Formats | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving (kcbbr.nl)) en Beleidskompasformulier voor internetconsultatie

¹⁸ BZK en J&V bezien of ook de landingspagina van internetconsultatie.nl aangepast kan worden, zodat in een oogopslag duidelijk wordt dat er vertaalde stukken (kunnen) worden aangeboden.

¹⁹ Consultatie betreft *voorgenomen* beleid of regelgeving. Vertaling in dat kader heeft geen officieel karakter maar is informatief en niet bedoeld om in het rechtsverkeer te gebruiken. Dit moet ook duidelijk worden vermeld (disclaimer). Voor *vastgestelde*, officieel gepubliceerde regelgeving bestaat geen algemene vertaalplicht.

²⁰ Waar nodig worden - afhankelijk van de normadressaten van een voorstel - ook en soms uitsluitend andere doelgroepen dan de (medewerkers van de) bestuurscolleges geconsulteerd, bijvoorbeeld uitvoeringsinstanties (zoals de SZW-unit RCN), toezichthouders (zoals de Commissie bescherming persoonsgegevens BES en het College financieel toezicht BES), banken en maatschappelijke organisaties.

beoordeling worden gedaan en tot prioritering worden gekomen.²¹ Ook dient in het consultatieproces te worden aangegeven of het voorstel in het (prioritair) Wetgevingsoverzicht Caribisch Nederland is of wordt opgenomen. Hiertoe worden het format oplegger consultatie openbare lichamen en Draaiboek 20a aangepast.

Voorts is het van belang om, wanneer er vanuit de BES geen reactie op een consultatie is ontvangen, in de (memorie/nota van) toelichting aan te geven dat er vanuit Bonaire, St. Eustatius en/of Saba geen reactie is ontvangen en dus niet dat de eiland(en) geen bezwaar hebben. Het ontbreken van een reactie heeft geen gevolgen voor de voortgang van het wetgevingsproces. Het voorgaande wordt in de Schrijfwijzer Memorie van Toelichting²² en het Draaiboek nr. 20a opgenomen.

Tenslotte is het wenselijk terugkoppeling te geven over hoe een consultatiereactie wordt verwerkt. In de bestaande instrumenten (website Internetconsultatie, Aanwijzingen, Draaiboek etc.) staat – specifiek in relatie tot consultatiereacties vanuit de BES – opgenomen dat dit in de toelichting geschiedt. Met de voorgestelde wijziging van artikel 209 WolBES wordt de noodzaak van verantwoording door de departementen en van toetsing door BZK²³ manifester. Het ligt daarom in de rede dat departementen ook rechtstreeks aan de eilanden terugkoppelen; zij zien de definitieve toelichting immers vaak pas als het voorstel in de Tweede Kamer ligt of zelfs al is vastgesteld. Ook op dit punt wordt Draaiboek nr 20a aangevuld.

Een tekstvoorstel voor aanpassing van het format oplegger consultatie openbare lichamen is opgenomen in Bijlage 3 van deze notitie. Een tekstvoorstel voor aanpassing van Draaiboek nr 20a is opgenomen in Bijlage 5 van deze notitie.

- Het Rijksbrede wetgevingsoverzicht

Hierboven is reeds aangegeven dat het van belang is om in de startnotities en de opleggers consultatie openbare lichamen aan te geven of, in geval van *comply*, het voorstel in het Wetgevingsoverzicht Caribisch Nederland is of wordt opgenomen. Hierdoor wordt vroegtijdig de afweging van het betreffende departement inzichtelijk en kan het gesprek met de eilanden worden gevoerd over de respectievelijke behoeften en prioriteiten.

BZK zal voorts, in samenspraak met alle departementen en de eilanden, procesafspraken maken over de totstandkoming van het wetgevingsoverzicht. Om inzichtelijkheid te realiseren zal een helder proces worden ingericht, waarbij de wensen en prioriteiten van de eilanden en van de departementen in evenwicht zijn, via (regulier) overleg de input van betrokkenen wordt opgehaald en afgestemd en waarbij sprake is van verantwoording aan het parlement wanneer er geen overeenstemming wordt bereikt over de (prioritering in de) lijst.

²¹ Zie voor uitleg van uitvoerbaarheid en doenvermogen het Beleidskompas: [Uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid \(U&H\) | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kabr.nl\)](#)

²² Vindbaar via: [Schrijfwijzer memorie van toelichting | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kabr.nl\)](#)

²³ Ar 4.43 i, en 4.44, tweede lid, en Ar 7.6.

Na gereedkoming van de procesafspraken zal door BZK worden toegezien op naleving ervan.²⁴

Tot slot wordt voorgesteld het periodiek bestuurlijk overleg met de eilanden wettelijk te verankeren. Dit overleg kan worden benut om de coördinerende rol van BZK (Koninkrijksrelaties zijn thans belegd bij de Staatssecretaris) te agenderen in relatie tot het wetgevingsoverzicht. Een voorstel voor wijziging van artikel 211 WolBES wordt meegenomen in het wetstraject WolBES.

Een tekstvoorstel voor aanpassing van de Beleidskompas/KCBBR pagina "comply or explain -Wetgevingsoverzicht" is opgenomen in Bijlage 6 van deze notitie.

- Advisering Adviescollege toetsing regeldruk (ATR)

ATR (Ar 7.5a²⁵) toetst in beginsel alle voorgenomen regelgeving van de departementen op ervaren en kwantificeerbare regeldruk voor burgers, bedrijven en de sectoren zorg, onderwijs, sociale zekerheid en veiligheid.²⁶ Als de voorgelegde stukken (mede) betrekking hebben op de BES - als dat het geval is, bepaalt een wetsproduct dat expliciet - adviseert ATR ook over de uitvoerbaarheid van de betreffende materie op de BES.²⁷ De focus ligt op werkbaarheid en mate van doeltreffendheid (nut en noodzaak, proportionaliteit, kosten). ATR kan in de praktijk al betrokken worden vanaf de fase van de startnotitie. Het is verplicht ATR om advies te vragen in de consultatiefase van een voorstel. Bij de beoordeling van regelgevingsvoorstellen baseert ATR zich mede op het Handboek Meting Regeldrukkosten.²⁸ Dit Handboek bevat de nadere uitwerking van de methodiek waarmee regeldruk wordt gekwantificeerd, maar ook de definities van de doelgroepen waarvoor de regeldruk bij regelgevingsvoorstellen in kaart moet worden gebracht.

Op dit moment wordt in het Handboek slechts beperkt aandacht besteed aan de regeldrukgevolgen voor doelgroepen op de BES. Wanneer een voorstel (mede) van toepassing is op de BES (*comply*), moeten de regeldrukeffecten wel in kaart worden gebracht en worden deze door ATR getoetst voor de doelgroepen aldaar. Omdat de verplichting is om bij voorgenomen regelgeving de regeldrukeffecten juist en volledig in kaart te brengen, ligt het voor de hand dat bij voorstellen die niet expliciet van toepassing zijn op de BES in de toelichting wordt uitgelegd wat hiervan de reden is en welke feiten en omstandigheden zijn afgewogen (*explain*). Indien geen sprake is van medegelding voor de BES hoeven de doelgroepen aldaar niet te worden meegenomen in de beschrijving van de verwachte regeldrukeffecten. Het ligt in de rede om het Handboek meting regeldrukkosten op het bovenstaande aan te passen. Een tekstvoorstel hiervoor is opgenomen in

²⁴ De procesafspraken zullen worden opgenomen op KCBBR.nl Thema comply or explain – Wetgevingsoverzicht.

²⁵ De Instellingswet ATR is onlangs aangenomen in de Tweede Kamer (Tweede Kamer 2023-2024, 36 450 nr. 2).

²⁶ ATR adviseert dus in beginsel niet over regeldrukgevolgen voor overheden, waaronder de openbare lichamen BES.

²⁷ De wettelijke taak van ATR wordt breed opgevat en uitgevoerd; het is staande praktijk dat de departementen hun regelgeving die (mede) van toepassing is op de BES voorleggen aan ATR en ATR daarop adviseert.

²⁸ <https://www.atr-regeldruk.nl>

Bijlage 4 van deze notitie. In dat verband is het behulpzaam dat BZK beziet of er profielen van de eilanden beschikbaar zijn; data over hoeveel en welk type bedrijven, maatschappelijke organisaties, demografische gegevens etc.

4. Verbetermaatregelen langere termijn

Naast verbetermaatregelen voor de korte termijn, worden maatregelen ontwikkeld die meer tijd nodig hebben om uit te kristalliseren.

In de eerste plaats zullen de openbare lichamen een vorm van (hoogambtelijke) permanente belangenbehartiging inrichten. De vormgeving, taken en werkwijze van deze belangenbehartiging worden de komende tijd voorbereid. Doel is behartigen van de belangen van de eilanden bij en invloed uit te oefenen op het landelijke niveau (voorpost, schakelfunctie), door kennisopbouw, rapportage en advisering aan het respectievelijke bestuurscollege over door de vakdepartementen voorgenomen of vastgesteld(e) beleid en wetgeving. Meer specifiek kan gedacht worden aan (vroegtijdige) signalering en informatieverschaffing inzake voor de eilanden relevante vraagstukken en ontwikkelingen (bijvoorbeeld via startnotities en consultaties), overleg met de diverse bestuurslagen, gremia en stakeholders (o.a. de VNG), bundeling van krachten en gezamenlijk optreden in het belang van de eilanden en hun inwoners, waarbij lokale uitvoeringskracht centraal staat.

In de tweede plaats zal de VNG haar relatie met de Caribische leden versterken en hen beter ondersteunen door middel van inrichting van een 'Caribendeskl'. Beoogd wordt op termijn te ondersteunen bij de beoordeling van voorgenomen beleid en regelgeving op relevantie voor de BES ('*comply or explain*') en bij de beoordeling van uitvoerbaarheid. Als eerste stap wordt gewerkt aan *pilots* met uitvoeringstoetsen, ontwikkeling van een uitvoeringstoets BES²⁹ en hulp bij enkele wetgevingsconsultaties.

Conclusies en aanbevelingen

In deze notitie worden haalbare en werkbare maatregelen geformuleerd om de belangen van de BES tijdig(er) en systematisch(er) op het netvlies van beleidsmakers en wetgevers te krijgen. Het betreft verbetermaatregelen voor de korte (par. 3) en langere (par. 4) termijn. Beoogd is een evenwicht te vinden tussen het vroegtijdig betrekken van de openbare lichamen en behapbaarheid voor Bonaire, St. Eustatius, Saba en de departementen.

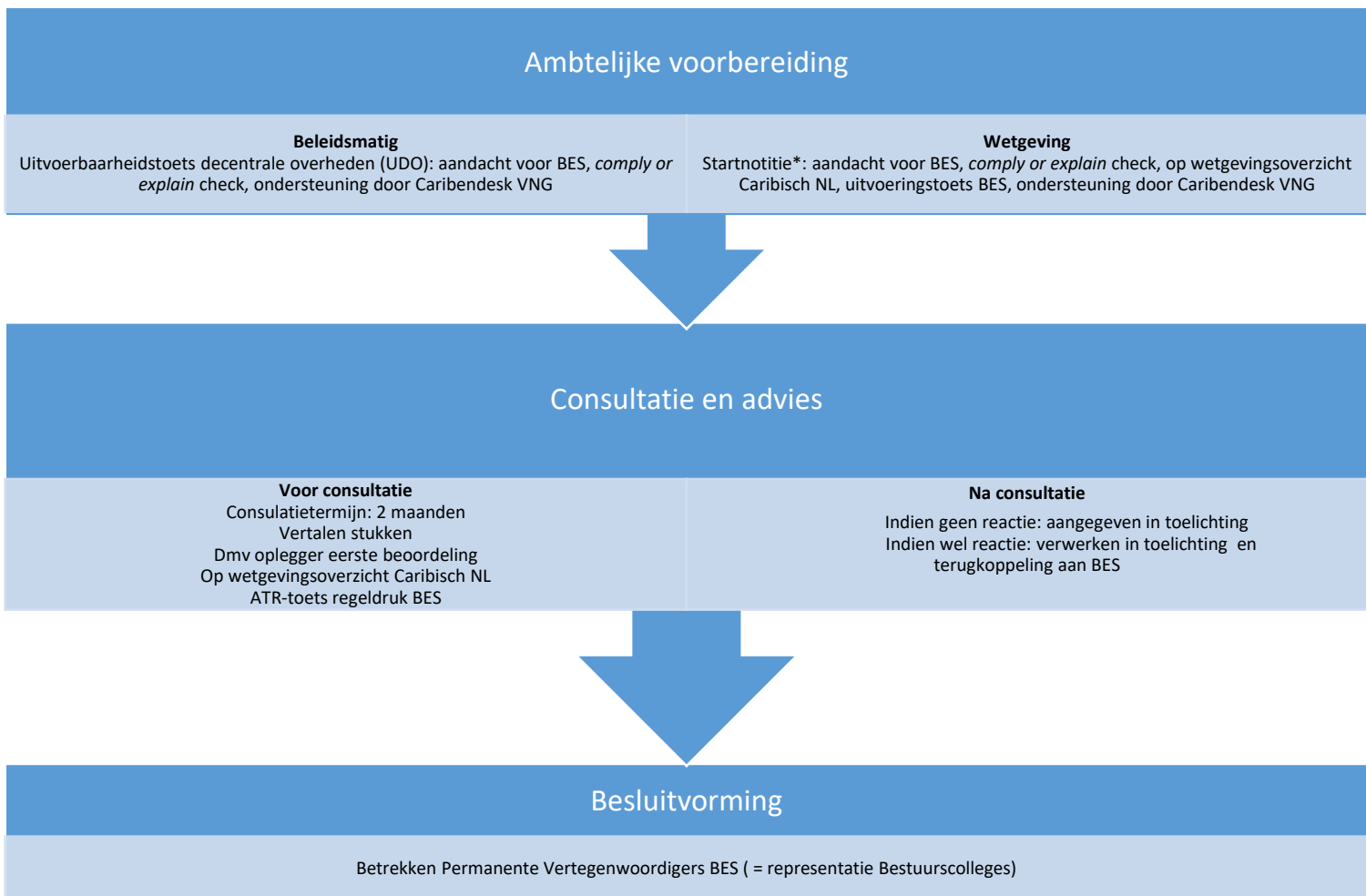
²⁹ Het is niet de bedoeling om meer papierwerk te genereren, maar om een handzame uitvoeringstoets te ontwikkelen die is toegesneden op de Caribische context. Noodzakelijk is een brede analyse die de financiële, sociale en economische effecten voor de eilanden in overweging neemt en waarbij de effecten voor het openbaar lichaam én de effecten voor inwoners en bedrijven worden gezien. De toets wordt samen met de eilanden en de VNG ontwikkeld. Indien een uitvoeringsinstantie op de BES reeds een specifieke toets hanteert, kan deze gewoon toegepast (blijven) worden. Voorbeeld is de SZW-unit RCN die voor regelgeving die door hen wordt uitgevoerd systematisch een uitvoeringstoets doet en daartoe een eigen format hanteert.

Om de positie van de eilanden bij de departementale voorbereiding van beleid en wetgeving te versterken, worden voor de korte termijn maatregelen genomen inzake:

- Versterking van de taak van BZK inzake bewaking van de kwaliteit van de interbestuurlijke verhoudingen;
- Inrichting van proces, gebruik en inhoud van startnotities;
- Inrichting van proces, gebruik en inhoud van (internet)consultatie;
- Inrichting van het proces rond het Rijksbrede wetgevingsoverzicht;
- Advisering door het Adviescollege toetsing regeldruk (ATR).

Voor de langere termijn wordt ingezet op realisering van (hoogambtelijke) permanente belangenbehartiging en de inrichting van een 'Caribendesk' bij de VNG.

De maatregelen worden kort in de onderstaande *visual* weergegeven:

* Indien de startnotitie beleidsmatig wordt opgesteld, geldt het hier genoemde voor de beleidsafdeling.

In de bijlagen bij deze notitie zijn de korte termijn maatregelen uitgewerkt en verankerd in de bijbehorende instrumenten.

Tot slot. Er is sprake van een groeiproces; het kost tijd en moeite om nieuwe werkwijzen aan te leren en deze op de departementen en de eilanden te laten 'indalen'. Goede intenties en begrip voor elkaars positie zijn in dat verband behulpzaam. Regulier zal worden gezien welke doorontwikkeling nuttig en nodig is, mede op basis van ervaringen met de reeds geïmplementeerde maatregelen. Hiertoe zullen de verbetermaatregelen na 5 jaar worden geëvalueerd.

Bijlagen: tekstvoorstellen aanpassing bestaande instrumenten

NB: de aanvullingen van de formats zijn gearceerd

- 1) Format intake formulier uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO)
- 2) Format startnotitie wetgevingsproducten
- 3) Format oplegger consultatie openbare lichamen
- 4) Handboek meting regeldrukkosten (ATR)
- 5) Draaiboek voor de regelgeving nrs. 16 en 20a
- 6) Beleidskompas/KCBR.nl (kenniscentrum voor beleid en regelgeving) Thema comply or explain - Wetgevingsoverzicht

Bijlage 1

Format intake formulier uitvoerbaarheidstoets decentrale overheden (UDO)

Aan de hand van dit format kan een beeld worden verkregen van de omvang van het gezamenlijke UDO-proces. Gebruik het intakeformulier als gespreksleidraad. Stuur hem eventueel vooraf aan het gesprek toe zodat de gesprekspartner een idee heeft van de vragen die aan de orde komen. Leg de essentie van de te doorlopen UDO vast alsmede de afspraken op basis van het stappenplan. Voor meer informatie zie [hier](#).

1. Wat is het probleem?	
<p>Waarom is het probleem nu actueel? Wat is de aanleiding voor het beleidsvoornemen? <i>Toelichting: Heeft dit probleem een beleidsoplossing nodig? Wat is de aanleiding om met het probleem aan de slag te gaan? Het coalitieakkoord, een motie, een verzoek van een bewindspersoon, de uitkomst van bestuurlijk overleg, concept-bestuurlijke afspraak of een intentieverklaring? Wat is de maatschappelijke en/of politieke urgentie? Waarom is het een politieke prioriteit?</i></p>	
<p>Wat is de aard en omvang van het probleem? <i>Toelichting: Aard: geef een beschrijving van het probleem. Omvang: beschrijf de omvang van het probleem aan de hand van de complexiteit van het vraagstuk, de verwachte duur van het beleidsvormingstraject. Is er sprake van nieuw beleid of een wijziging van bestaand beleid (of regelgeving). Betreft het een intensivering of extensivering van het beleid (of de regels)? Wordt het beleid (of de regelgeving) ook van toepassing in Caribisch Nederland (comply or explain)? Treft het vraagstuk alle inwoners en bedrijven en is het voor iedereen even groot?</i></p>	
<p>Wie zijn belanghebbend (decentrale overheden, andere uitvoeringsorganisaties etc.) <i>Toelichting: Is dit daadwerkelijk een probleem voor decentrale overheden zelf? Welke decentrale overheden zijn nu bij dit probleem betrokken en zo ja hoe? Zijn er al contacten over het vraagstuk met koepels of decentrale overheden? Krijgen decentrale overheden een rol de uitvoering van het beleid? Zo ja, waarom? Zijn er alternatieve uitvoeringsorganisaties in beeld? Ligt een deel van het probleem bij de decentrale overheden zelf? Welke andere belanghebbenden zijn er?</i></p>	
<p>Welke bestuurlijke / financiële vragen spelen er (ter bepaling benodigde capaciteit en expertise). <i>Toelichting: Zijn er vragen wat betreft het arrangement die nadere aandacht nodig hebben? Financieel: omvang kosten, verdeling, uitkeringsvorm, belastingen, rechten. Bestuurlijk e/o juridisch: mate van beleidsvrijheid, is er intergemeentelijke samenwerking nodig, welke bevoegdheden bij welke organen etc.</i></p>	
2. Wat is het beoogde doel?	
<p>Wat is het beoogde doel? <i>Toelichting: Wat wordt er precies verwacht? Wat zijn de beleidsdoelen en wie hebben er belang bij die doelen? Wie worden geacht bij te dragen aan deze doelen (decentrale overheden, uitvoeringsorganisaties). Zijn de doelen helder voor elk van de belanghebbenden? Zijn de doelen afkomstig van internationale verplichtingen (SDG's bijvoorbeeld)? Zo niet, waar zijn de doelen bepaald of vastgesteld?</i></p>	
<p>Zijn de doelstellingen van de bestuurslagen gelijk? <i>Toelichting: Zijn de doelstellingen gelijk tussen de bestuurslagen en binnen die bestuurslagen (Randstad vs. niet Randstad, grote vs. kleine gemeente, Bonaire vs. St. Eustatius en vs. Saba etc.). Is de opgave tot het doel binnen elke betrokken (decentrale) overheid gelijk of zijn er verschillen in de grootte van opgaven?</i></p>	
3. Wat is de aanpak van de UDO?	
<p>Hoe wordt er samengewerkt? <i>Toelichting: Wordt er een werkgroep samengesteld? Wie zitten daarin van het vakdepartement, de koepel(s) en BZK? Kan de UDO gecombineerd worden met andere beleidsvormingsprocessen? Wat is het eindproduct en welke rol hebben de koepel(s) ten aanzien van dat eindproduct?</i></p>	
<p>Is er een tijdsplan verbonden aan de aanpak? <i>Toelichting: Is er een toezegging gedaan aan de Kamer wat betreft een einddatum? Wat is de verwachte doorlooptijd?</i></p>	

Stappenplan UDO

Stap 1	Bij een voornemen tot wijziging in taken en verantwoordelijkheden van decentrale overheden betreft het vakdepartement zo vroeg mogelijk de betrokken (koepels van) decentrale overheden en BZK. Vakdepartement, koepel(s) en BZK bepalen vervolgens samen hoe de UDO proportioneel is aan de kwestie die op tafel ligt.	
Stap 2	Vervolgens bepalen zij samen <u>hoe omvangrijk de UDO moet zijn</u> , bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> • <u>Beperkt</u>: verandering in enkele taak, met beperkte impact, weinig risico. 	

	<ul style="list-style-type: none"> ○ Er wordt één beleidsoptie uitgewerkt ○ Het vakdepartement werkt deze uit in enkele zinnen in de Beleidskompasuitwerking en maakt gebruik van input koepels en BZK. Tekst wordt gezamenlijk vastgesteld. ● <u>Middelgroot</u>: er komt een taak bij of af, wordt anders georganiseerd, of wordt gewijzigd met aanzienlijke risico's, of die andere vorm van samenwerking met andere decentrale overheden vraagt. ○ Er wordt één beleidsoptie uitgewerkt. Uitwerking gezamenlijk door vakdepartement, BZK en de koepels in enkele paragrafen in de beleidskompasuitwerking. Instrumenten voor monitoring gereed bij invoering beleid. ● <u>Uitgebreid</u>: Er komt een set taken bij of af, of op een breed terrein anders georganiseerd, of taakwijzigingen met aanzienlijke risico's. ○ Er worden meerdere beleidsopties beschreven. In ten minste een analyse van de uitvoerbaarheid worden deze opties vergeleken. Keuze beste optie(s) binnen kader Beleidskompas. ○ Uitwerking gezamenlijk door vakdepartement, BZK en de koepels. Het vakdepartement onderbouwt opties met (empirisch) bewijs. Informatie wordt opgehaald, gedeeld en gewogen met BZK en koepels. Instrumenten voor monitoring gereed bij invoering beleid. ○ Een aanzienlijk deel van de Beleidskompasuitwerking, met de relevante rapportages van externen als bijlagen. <p>Komen partijen er niet binnen redelijke termijn uit, dan beslist het vakdepartement als penvoerder van de UDO</p>	
Stap 3	<p>Vakdepartement, BZK en (koepels van) decentrale overheden besluiten ook samen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● of een externe partij wordt ingeschakeld op basis van de complexiteit en de financiële impact, bijvoorbeeld voor het zgn art. 2-onderzoek. ● of en in welke fase gemeenten, de openbare lichamen Bonaire, St. Eustatius en Saba, provincies en/of waterschappen worden geraadpleegd. ● of er samenhang is met andere beleidsvoornemens/UDO's en hoe hiermee om te gaan. ● of er op de voorkeursoptie een uitvoeringstoets of (nader) beleidsonderzoek moet worden opgesteld. <p>Komen partijen er niet binnen redelijke termijn uit, dan beslist het vakdepartement als penvoerder van de UDO.</p>	
Stap 4	<p>Bepaal welke aandachtspunten op pagina 7 alsmede 9 en 10 (bijlage 2) van de handleiding UDO bij iedere vraag uit het Beleidskompas relevant zijn voor deze UDO. Daarbij is van belang:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● De uitwerking is gezamenlijk, penvoerder is het vakdepartement. ● Niet alle aandachtspunten hoeven voor elk beleidsvoornemens te worden behandeld. Bepaal hierbij gezamenlijk welke aandachtspunten van belang zijn. ● Komen partijen er niet binnen redelijke termijn uit, dan beslist het vakdepartement als penvoerder van de UDO. ● BZK adviseert in lopende UDO-trajecten over: <ul style="list-style-type: none"> ○ Het proces van de UDO ○ bestuurlijke en financiële randvoorwaarden aan de hand van het Normenkader interbestuurlijke verhoudingen ○ Uitvoeringskracht van en eventueel maatwerk voor Caribisch Nederland. 	
Stap 5	<p>Consultatie (doorgaans parallel):</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Bestuurlijke consultatie: op grond van de Code interbestuurlijke verhoudingen: na afronding van voorstellen van het Rijk, waaronder conceptwet- en regelgeving volgt een formele consultatietermijn van twee maanden voor de betrokken koepels van decentrale overheden. Het vakdepartement en de koepel(s) kunnen een kortere termijn afspreken. ● Internetconsultatie: zes weken. <p>De UDO en de uitvoeringstoets(en) en onderzoeken worden openbaar gemaakt door het vakdepartement op het moment dat het beleidsvoornemen in consultatie gaat.</p> <p>De reactie van de koepel(s) in het kader van de consultatie wordt openbaar gemaakt door het vakdepartement, zodra deze is gegeven.</p>	

Bijlage 2

Format startnotitie wetgevingsproducten (BZK 2023)

1. Vragen inzake het Beleidskompas³⁰

Invulinstructie: iedere dikgedrukte hoofdvraag wordt afzonderlijk beantwoord. De schuingedrukte vragen zijn hulpvragen van het Beleidskompas, bedoeld om te ondersteunen bij de beantwoording van de hoofdvraag. De hulpvragen hoeven dan ook niet afzonderlijk beantwoord te worden, maar dienen aan bod te komen in de beantwoording van de hoofdvraag. Als een wetsvoorstel al is aangekondigd in bijvoorbeeld een brief aan het parlement, dan kan het handig zijn daarnaar te verwijzen in de beantwoording van de vragen (waarbij de beantwoording van de vraag niet uitsluitend uit een verwijzing kan bestaan).

a. Wie zijn belanghebbenden en waarom?

- a. *Wie hebben direct of indirect belang bij het betreffende vraagstuk?*
- b. *Wordt het voorstel (mede) van toepassing in Bonaire, St. Eustatius en Saba (comply or explain)³¹?*
- c. *Wie beschikken er over relevante kennis over en ervaring met het vraagstuk?*
- d. *Op welke wijze ga je belanghebbenden in de verschillende fasen van het wetsvoorstel betrekken?*

Klik of tik om tekst in te voeren.

b. Wat is het probleem?

- a. *Wat is vermoedelijk het probleem?*
- b. *Wat zijn de oorzaken van het probleem?*
- c. *Wat is de omvang van het probleem?*
- d. *Wat is het huidige beleid en wat leren we van de evaluatie daarvan?*
- e. *Wat gebeurt er als de overheid niets doet (nuloptie)? Wat rechtvaardigt overheidsinterventie?*

Klik of tik om tekst in te voeren.

c. Wat is het beoogde doel?

- a. *Wat zijn de beleidsdoelen?*
- b. *Aan welke duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's) en brede welvaartsuitkomsten dragen de doelen bij?*

³⁰ Zie voor een uitleg over het Beleidskompas: <https://www.kcbr.nl/beleid-en-regelgeving-ontwikkelen/beleidskompas>

³¹ Zie voor de wegingsfactoren om deze vraag te beantwoorden: [Comply or explain | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kcbr.nl\)](#), Aanwijzingen voor de regelgeving nrs. 2.16 ev, 4.43 onder i en 5.4 en Draaiboek voor de regelgeving nr. 20a.

c. Zijn er specifieke randvoorwaarden en criteria die volgen uit de probleemanalyse of die te maken hebben met budgettaire of andere beperkingen?

Klik of tik om tekst in te voeren.

d. Wat zijn opties om het doel te realiseren?

a. Wat zijn kansrijke aangrijpingspunten voor beleid gegeven de voorgaande probleem- en oorzakenanalyse, doelen en gedragsanalyse en overige informatiebronnen, zoals evaluaties van eerder beleid?

b. Wat zijn kansrijke beleidsopties voor de aangrijpingspunten?

c. Wat is de beleidstheorie per kansrijke beleidsoptie?

Klik of tik om tekst in te voeren.

e. Wat zijn de gevolgen van deze opties?

a. Wat zijn de mogelijke gevolgen van een beleidsoptie voor de mens, maatschappij en milieu?

b. Hoe zijn de mogelijke gevolgen van een beleidsoptie verdeeld over verschillende doelgroepen (denk aan gender, leeftijdsgroepen, regio, etc)?

c. Wat zijn de mogelijke gevolgen van een beleidsoptie buiten Europees Nederland (gevolgen elders)?

d. Wat zijn de mogelijke gevolgen van een beleidsoptie voor toekomstige generaties (gevolgen later)?

f. Welke verplichte toetsen moet ik uitvoeren om de mogelijke gevolgen van een beleidsoptie verder in kaart te brengen? Denk aan het in beeld brengen van de gevolgen voor de BES.

g. Welke andere hulpmiddelen kan ik gebruiken om de mogelijke gevolgen van een beleidsoptie verder in kaart te brengen?

Klik of tik om tekst in te voeren.

f. Wat is de voorkeursoptie?

a. Beschrijf je voorkeursoptie.

b. Hoe beoordeel je de gekozen optie in termen van: doeltreffendheid en doelmatigheid, uitvoerbaarheid voor alle relevante partijen (inclusief doenvermogen, regeldruk en handhaving), brede maatschappelijke impact.

c. Wat zijn de risico's en onzekerheden in het voorstel?

d. Hoe ziet de voorgenomen monitoring en evaluatie eruit? ³²

³² Indien er gevolgen zijn op het terrein van administratieve lasten voor burgers en bedrijven, moeten die worden gekwantificeerd. Hiervoor moet een factsheet worden bijgevoegd. Wet- en regelgeving wordt getoetst op de gevolgen voor de administratieve lasten door het Adviescollege toetsing regeldruk (ATR). Bij BZK is er een regeldrukcoördinator (Coen Boot) die afstemming met ATR faciliteert.

Klik of tik om tekst in te voeren.

2. Heeft het wetsvoorstel inhoudelijke of procedurele relaties met andere wetgevingsproducten of is het daarvan afhankelijk? *Geef aan welke wetgevingsproducten het betreft en welke relaties of afhankelijkheden er zijn.*

Klik of tik om tekst in te voeren.

3. Het wetsvoorstel betreft:

- politieke prioriteit**³³
- beleidsprioriteit**
- anders**

4. Zijn er formele of politieke 'deadlines' aan de orde? *Bv. implementatietermijn EU-richtlijn, toezegging aan de Tweede Kamer. Geef ook aan of een voorstel, dat (mede) voor de BES geldt, in het Wetgevingsoverzicht Caribisch Nederland is of wordt opgenomen als prioritair.*

Klik of tik om tekst in te voeren.

5. Indicatieve planning

Processtap	Toelichting ³⁴	Geplande/ uiterste datum afronding processtap <i>Cursief is aangegeven van hoeveel tijd doorgaans moet worden uitgegaan per stap</i>
Vaststellen startnotitie		2 weken
Opstellen conceptregeling met toelichting (incl. intradep. afstemming) en kwantificering eventuele AL burgers/bedrijven/nalevingskosten	<i>Geef aan welke directies en medewerkers bij BZK betrokken zijn of worden.</i>	
JZW-wetgevingstoets (min. van Justitie en Veiligheid)	<i>Kruis aan welke procedure van toepassing is.</i> ³⁵	

³³ Wetsvoorstellen die aangekondigd zijn in het regeerakkoord, implementatiewetgeving en wetgeving waaraan de bewindspersoon een expliciete prioriteit heeft toegekend

³⁴ Eventueel in te vullen met: 'niet van toepassing'.

³⁵ Zie de Handleiding van de CZW-wetgevingstoets en het Toetsingskader rijkbrede wetgevingstoetsing van JenV voor een nadere toelichting op de selectie van dossiers voor wetgevingstoetsing door JZW (ministerie van JenV). Selectie van dossiers komt tot stand in overleg tussen BZK en JenV op basis van selectiecriteria die in

	☐ Niet-geselecteerd ☐ Geselecteerd <i>Bij een niet-geselecteerd dossier vindt geen JZW-toets plaats.</i> <i>Bij een geselecteerd dossier wordt met de toetsers bij JenV besproken hoe de toetsing eruit zal zien en wat de gevolgen voor de planning zijn.</i>	
Interdep. afstemming	<i>Geef aan <u>of</u>, en zo ja <u>welke</u> departementen <u>formeel</u> (medeondertekening) of <u>informeel</u> betrokken zijn of worden.</i>	
Overleg Curaçao, Sint Maarten en Aruba ³⁶	<i>Alleen van toepassing bij Rijksregelgeving</i>	
Consultatie medeoverheden, adviesaanvraag adviesorganen en/of internetconsultatie	<i>Geef aan <u>welke</u> belangenorganisaties of adviesorganen betrokken <u>zullen of moeten</u> worden. Geef ook aan of het voorstel zich leent voor internetconsultatie.³⁷</i>	<i>3 maanden</i>
Overleg met de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba ³⁸	<i>Van toepassing in geval van (mede) gelding in de openbare lichamen Bonaire, St Eustatius en Saba <u>NB</u>: vergeet niet hen de startnotitie toe te sturen en een ontvangstbevestiging te vragen!</i>	<i>2 maanden</i>
CZW-wetgevingstoets		<i>4 weken</i>
Behandeling in ambtelijk voorportaal	<i>Geef aan <u>welk</u> voorportaal.</i>	<i>3,5 weken</i>
Behandeling in onderraad	<i>Geef aan <u>welke</u> onderraad.</i>	<i>2 weken</i>
Behandeling ministerraad		<i>halve week</i>

beide genoemde documenten staan. Neem contact op met [de coördinatoren van de CZW-toets](#) als je van mening bent dat jouw dossier in aanmerking komt voor de JenV-toets.

³⁶ Deze regel mag weggelaten worden indien niet van toepassing.

³⁷ In de najaarsrapportage regeldruk van 17 november 2016 (Kamerstukken II 2016/17, 29515, nr. 397, p. 5) is aangekondigd de transparantie in de fase van voorbereiding van het wetgevingsproces verder te verhogen door voortaan in principe alle wet- en regelgeving in internetconsultatie te brengen, tenzij het bijvoorbeeld om puur technische wijzigingen of de implementatie van EU-regelgeving gaat. Dan is internetconsultatie optioneel. Voor andere gronden om af te zien van internetconsultatie kan gedacht worden aan het voorkomen van calculerend gedrag bij fiscale voorstellen, situaties waarin consultatie niet in betekenende mate kan leiden tot aanpassing van het voorstel, of spoed- en noodwetgeving (Draaiboek voor de regelgeving, nr. 16).

³⁸ Deze regel mag weggelaten worden indien niet van toepassing.

Notificatie Europese Commissie/WTO-notificatie ³⁹	<i>Alleen van toepassing bij technische voorschriften</i>	<i>3 maanden⁴⁰</i>
Adviesaanvraag Afdeling advisering Raad van State	<i>Geef het aan als het vragen van spoedadvies nodig lijkt.</i>	<i>2,5 maand</i>
Opstellen nader rapport		<i>4 à 6 weken</i>
Indiening bij Tweede Kamer		<i>1 week⁴¹</i>
Behandeling Tweede Kamer		
Behandeling Eerste Kamer		
Ondertekening		<i>1 week</i>
Bekendmaking in het Staatsblad		<i>2 weken</i>
Inwerkingtreding	<i>Let op het VVM-systeem.⁴²</i> <i>Geef het aan:</i> <i>- als voor de inwerkingtreding een koninklijk besluit nodig zal zijn;</i> <i>- als van het VVM-systeem wordt afgeweken;</i> <i>- als van de minimuminvoeringstermijn wordt afgeweken.⁴³</i>	<i>1 januari of 1 juli, of anderszins als van het VVM-systeem wordt afgeweken⁴⁴</i>

6. Zijn er factoren die een risico (kunnen) vormen voor de planning? *Bv. nog openstaande (complexe) beleidsvragen, complexe juridische vraagstukken, toetsing aan constitutionele, Europeesrechtelijke of internationaalrechtelijke juridische kaders, mogelijke weerstand bij uitvoerders of handhavers, verwachte politieke of maatschappelijke weerstand, mogelijke financiële problemen of technische vertragingen.*

³⁹ Deze regel mag weggelaten worden indien niet van toepassing.

⁴⁰ In bepaalde gevallen kan de stand-stiltermijn bij notificatie van technische voorschriften bij de Europese Commissie worden verlengd tot 6 maanden.

⁴¹ Indien het advies van de Afdeling advisering van de Raad van State een zogenaamd zwaar dictum heeft (dictum C of D), dan zal het aangepaste conceptwetsvoorstel met toelichting en nader rapport eerst ter instemming aan de ministerraad moeten worden voorgelegd alvorens het kan worden ingediend bij de Tweede Kamer.

⁴² Het systeem van Vaste Verandermomenten ('VVM-systeem') houdt het volgende in: een wet mag slechts op twee momenten per jaar in werking treden: 1 januari of 1 juli. Slechts in uitzonderlijke gevallen kan hiervan worden afgeweken wat een motivering in de memorie van toelichting vereist (zie Aanwijzing 4.17 en de brief van de Minister van Justitie en de Staatssecretarissen van Financiën, van Economische Zaken en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 11 december 2009, Kamerstukken II 2009/10, 29 515, nr. 309).

⁴³ Er is sprake van een minimale invoeringstermijn van twee maanden (zie ook Aanwijzing 4.17). Dit betekent publicatie in het Staatsblad twee maanden voor inwerkingtreding (dus op 1 november of 1 mei). Voor regelingen die direct relevant zijn voor medeoverheden geldt een beginseltermijn van drie maanden tussen bekendmaking en inwerkingtreding.

⁴⁴ Reken bij inwerkingtreding bij KB een maand extra.

Bijlage 3

Format oplegger consultatie openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba

De bestuurders van de openbare lichamen en de minister van BZK onderkennen de bestuurlijke druk op de openbare lichamen. Om deze druk te verminderen is overeengekomen een oplegger mee te zenden waarin in korte bewoordingen wordt uitgelegd wat de strekking van het voorstel is, significantie (via quick scan), welke specifieke punten in ieder geval de aandacht van de openbare lichamen behoeven, wie de contactpersonen zijn en wanneer een reactie wordt verwacht.

Let op: gelieve deze oplegger, het ingevulde Beleidskompasformulier internetconsultatie⁴⁵ en, bij een significant voorstel een samenvatting/het algemeen deel van de M/NvT, ook in het Engels en/of Papiaments te vertalen. Dit kan een onofficiële/indicatieve vertaling zijn.

Datum toezending	<i>Vermeld de verzenddatum naar de openbare lichamen.</i>
Datum uiterlijke reactie	<i>Vermeld de uiterlijke datum dat de bestuurscolleges kunnen reageren op het voorstel.</i>
Inhoud voorstel	<i>Vat samen wat de regeling inhoudt, welke maatregelen worden voorgesteld.</i>
Waarom invoering CN; beoordeling nav <i>comply or explain</i>	☐ Onderhoud van de nu bestaande regelgeving ☐ Aanbrengen van noodzakelijke verbeteringen ☐ Nieuwe wetgeving die ertoe bijdraagt dat bestaande problemen worden opgelost
	<i>Motiveer waarom de (al dan niet gedifferentieerde) regelgeving in Caribisch Nederland wordt ingevoerd tegen de achtergrond van comply or explain.</i>
Relevante gevolgen voor Caribisch Nederland <i>Quick scan; indicatoren (behulpzaam bij prioritering)</i>	<i>Noteer welke gevolgen voor de openbare lichamen worden verwacht, zoals implicaties voor het bestuur, voor de burgers, voor de bedrijven.</i> <i>Geef aan of sprake is van een significant voorstel aan de hand van:</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>maatschappelijke impact</i> • <i>uitvoerbaarheid</i> • <i>uitvoeringskracht (doenvermogen)</i>
Relevante artikelen of passages	<i>Noteer welke artikelen/passages in de conceptregelgeving relevant zijn voor Caribisch Nederland en specifieke aandacht behoeven.</i>
Financiën (gevolgen en opvang daarvan)	<i>Noteer wat de kosten zijn van invoering, naleving en evt. toezicht van de conceptregelgeving. Geef daarbij aan wie verantwoordelijk is voor de financiering.</i>
Ambtelijk afgestemd met (als de eilanden al in de voorbereidingsfase zijn betrokken)	Instantie: Persoon: <i>Noteer hier de namen van eerstverantwoordelijke ambtenaren en bijbehorende instanties.</i>
Contactpersonen	Naam <i>Contactgegevens van de eerstverantwoordelijke ambtenaren in Europees Nederland.</i> Afdeling

⁴⁵ Het format voor het Beleidskompasformulier is beschikbaar in het Engels en Papiaments. Zie: [Overheid.nl | Consultatie, open consultaties \(internetconsultatie.nl\)](https://overheid.nl/consultatie-open-consultaties-internetconsultatie.nl). Het is tevens vindbaar via de KCBR-site en het Beleidskompas: [Formats | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kcbr.nl\)](https://www.kcbr.nl/kenniscentrum-voor-beleid-en-regelgeving) en [Beleidskompasformulier voor internetconsultatie](https://www.kcbr.nl/beleidskompasformulier-voor-internetconsultatie)

	Telefoonnummer E-mailadres
Overeenstemming	<i>Noteer, indien van toepassing, de onderdelen van de conceptregelgeving waar reeds overeenstemming over is bereikt.</i>
Geschilpunten	<i>Noteer, indien van toepassing, de onderdelen van de conceptregelgeving waar verschil van mening is gebleken.</i>
Wetgevingsoverzicht Caribisch Nederland	<i>Noteer of het voorstel in het Wetgevingsoverzicht Caribisch Nederland is of wordt opgenomen als prioritair.</i>
Overige opmerkingen	

Bijlage 4

Handboek meting regeldrukkosten (ATR)

- Aanvulling 4.A. Toelichting op processchema

Toetsingskader

ATR kijkt niet alleen naar de vraag of de regeldrukgevolgen goed in kaart zijn gebracht. Bij de toetsing van ontwerp-wetgeving gebruiken de behandelaars van ATR een toetsingskader dat altijd de volgende vier vragen bevat:

1. Nut en noodzaak: is voldoende onderbouwd dat er een taak voor de overheid is en dat wetgeving het meest aangewezen instrument is voor Europees en Caribisch Nederland?
2. Zijn er minder belastende alternatieven mogelijk? Is voldoende onderbouwd waarom niet voor deze alternatieven is gekozen?
3. Is gekozen voor een uitvoeringswijze die werkbaar is voor de doelgroepen die de wetgeving moeten naleven? En wat wordt er gedaan om zoveel mogelijk aan te sluiten op de uitvoeringspraktijk van ondernemers?
4. Zijn de gevolgen voor de regeldruk volledig en juist in beeld gebracht?

Het advies van ATR is altijd gestructureerd langs deze vier vragen.

- Aanvulling 4.B. De omvang van doelgroepen bepalen

De omvang van de doelgroep die door de regelgeving geraakt wordt is mede van invloed op de totale omvang van de regeldrukkosten. Het gaat hier om het aantal ondernemingen (of vestigingen) dan wel burgers waarop de verplichting van toepassing is. Dit betekent dat moet worden nagegaan wat de doelgroep is van de verplichting en om hoeveel ondernemingen dan wel burgers het gaat. Hierbij moet duidelijk zijn of de regeling alleen geldt voor Europees Nederland of dat deze ook toepasselijk zal zijn op één of meer van de BES-eilanden (Caribisch Nederland). Uitgangspunt is medegelding (*comply*); de doelgroepen aldaar moeten dan worden meegenomen in de beschrijving van de verwachte regeldrukeffecten. Als medegelding niet expliciet is geregeld, moet in de toelichting uitgelegd worden wat hiervan de reden is; er moet inzichtelijk zijn welke (lokale) feiten en omstandigheden zijn afgewogen (*explain*). Indien geen sprake is van medegelding voor de BES hoeven de doelgroepen aldaar niet te worden meegenomen in de beschrijving van de verwachte regeldrukeffecten.

Bijlage 5

Draaiboek voor de regelgeving

Nr. 16 (Internetconsultatie)

(...)

Publicatie van het Beleidskompas formulier voor internetconsultatie

Met ingang van 29 maart 2023 vervangt het Beleidskompas het Integraal afwegingskader voor beleid en regelgeving (IAK) [Externe link:\(Kamerstukken II 2022/23, 36200-VI nr. 10\)](#). Het is verplicht om een [Beleidskompasformulier voor internetconsultatie](#) te publiceren bij een internetconsultatie over een voorstel ([Externe link:Kamerstukken II 2012/13, 29362, nr. 225](#)). Het Beleidskompasformulier is ook in het Engels en Papiaments beschikbaar. De publicatieplicht geldt ook voor beschikbare effecttoetsen zoals de Bedrijfseffectentoets (BET) (zie de verplichte kwaliteitseis [Bedrijfseffectentoets \(inclusief regeldrukeffecten\)](#) in het Beleidskompas). Ook de beschikbare vertalingen van voorstellen dienen te worden gepubliceerd.

(...)

Nr. 20a (Consultatie van openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba)

Sinds de staatkundige herstructurering van het Koninkrijk van 10 oktober 2010 maken de Caribische eilandgebieden Bonaire, Sint Eustatius en Saba als (territoriale) openbare lichamen onderdeel uit van het land Nederland binnen het Koninkrijk. De openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba tezamen plegen als regel te worden aangeduid als "Caribisch Nederland". Per 17 november 2017 kennen deze openbare lichamen een specifieke grondwettelijke grondslag in [artikel 132a van de Grondwet](#). Europees Nederland en Caribisch Nederland kennen elk een eigen rechtsorde. Europees-Nederlandse wetten gelden dus niet automatisch ook voor Caribisch Nederland. Diverse Nederlands-Antilliaanse regelingen zijn per 10 oktober 2010 getransformeerd tot regeling voor Caribisch Nederland. Daarnaast zijn diverse Europees-Nederlandse wettelijke regelingen mede van toepassing verklaard voor Caribisch Nederland.

Bij het opstellen van nieuwe wetgeving (daaronder begrepen wijzigingen van bestaande wetgeving) moest steeds worden onderzocht of de regeling moet gelden voor het gehele grondgebied van Nederland, ofwel uitsluitend voor het Europese deel van Nederland ofwel uitsluitend voor (een of meer van de openbare lichamen) Bonaire, Sint Eustatius en Saba (zie hierover nader [Ar 2.16](#) ev, [Ar 5.4](#) en [Ar 5.5](#)).

Na een periode van zogeheten legislatieve terughoudendheid vanaf 10 oktober 2010 is in oktober 2019 het uitgangspunt van legislatieve terughoudendheid losgelaten (zie [Kamerstukken II 2019/20, 35300-IV, nr. 11](#), p. 3-4). In plaats

daarvan geldt het principe van *comply or explain*. De toepassing hiervan is uitgewerkt in de Kamerbrief van 23 juni 2023 ([Kamerstukken II 2022/23, 36 200 IV, nr. 85](#), zie [comply or explain | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kcbr.nl\)](#)). Het doel is niet om alle regelgeving zonder meer van toepassing te verklaren op Caribisch Nederland. Soms zijn er goede redenen om dit juist niet te doen of om andere oplossingsrichtingen te zoeken. Het doel is het bereiken van een gelijkwaardig effect met als uitgangspunt een gelijkwaardig voorzieningenniveau binnen de mogelijkheden van de Caribische context. Het gegeven dat regelgeving in Caribisch Nederland gaat gelden, heeft in principe geen gevolgen voor het verloop van de vaststellingsprocedure van die regelgeving, met één uitzondering: op basis van speciale afspraken dient in een aantal gevallen consultatie van Caribisch Nederland plaats te vinden. Indien wordt overgegaan tot de voorbereiding van regelgeving (mede) voor Caribisch Nederland vindt consultatie van de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba plaats in de volgende gevallen:

- a. wanneer van de openbare lichamen regeling of bestuur wordt gevorderd;
- b. wanneer in betekenende mate wijziging wordt gebracht in de taken en bevoegdheden van het eilandsbestuur;
- c. wanneer er sprake is van ingrijpende beleidsvoornemens, die uitsluitend op de openbare lichamen betrekking hebben;
- d. wanneer er sprake is van beleidsvoornemens ten aanzien van de openbare lichamen om op ingrijpende wijze af te wijken van regelgeving die van toepassing is in het Europese deel van Nederland;
- e. wanneer er sprake is van beleidsvoornemens of regelgeving die ook betrekking hebben op de openbare lichamen en op de eilanden zullen leiden tot ingrijpende wijzigingen.

De bovenstaande gevallen vloeien voort uit [artikel 209 van de Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba \(WolBES\)](#). Wat onder "ingrijpend" wordt verstaan wordt per geval en in overleg met de openbare lichamen bezien. Bij een louter technisch of redactioneel voorstel hoeft er niet geconsulteerd te worden, maar ligt een (ambtelijk) signaal in de richting van Bonaire, Sint Eustatius en Saba wel in de rede. Voor consultatie geldt een termijn van twee maanden. In overleg met Bonaire, Sint Eustatius en Saba en voorzien van onderbouwing, is afwijken van deze termijnen mogelijk. Zo kan bijvoorbeeld een langere reactietermijn worden afgesproken als de consultatie deels in een vakantieperiode valt. Indien het eilandbestuur niet binnen de (geldende of afgesproken) termijn heeft gereageerd, wordt in de toelichting aangegeven dat er geen reactie is ontvangen. Het ontbreken van een reactie heeft geen opschortende werking; na afloop van de termijn kan het beleidsvoornemen/de conceptregelgeving verder worden voorbereid.

Het ligt voor de hand de openbare lichamen gelijktijdig met de overige actoren te consulteren. In twee situaties is het de bedoeling dat de openbare lichamen, naast de standaardconsultatie, eerder om een oordeel worden gevraagd:

1. wanneer het beleidsvoornemen ingrijpend is en uitsluitend op de openbare lichamen betrekking hebben;

2. wanneer het beleidsvoornemen ten aanzien van de openbare lichamen op ingrijpende wijze afwijkt van de regelgeving die van toepassing is in het Europese deel van Nederland.

In deze gevallen worden de openbare lichamen gevraagd hun oordeel te geven over het voorstel voordat wordt begonnen met het opstellen van de conceptregelgeving.

Vanwege dringende omstandigheden kan het voorkomen dat de tijd om de openbare lichamen te consulteren ontbreekt. In die situatie is het mogelijk om de openbare lichamen te consulteren na inwerkingtreding van het beleidsvoornemen /de regelgeving. Hierbij moet worden gedacht aan situaties waarbij interventie met spoed moet worden gerealiseerd ter voorkoming van omvangrijke negatieve gevolgen voor de volksgezondheid of op financieel gebied.

In de toelichting bij het beleidsvoornemen/de conceptregelgeving worden de gevolgen uitgelegd voor de inrichting en werking van de openbare lichamen (uitvoerbaarheid). Mocht er reeds contact zijn geweest met de openbare lichamen, dan worden eventuele standpunten van de openbare lichamen toegelicht.

Het beleidsvoornemen/de conceptregelgeving wordt voorzien van de [oplegger consultatie openbare lichamen](#). Het is van belang dat, ongeacht eventuele toezending naar andere collega's werkzaam voor de openbare lichamen, het beleidsvoornemen/de conceptregelgeving voorzien van oplegger altijd naar de eilandsecretarissen mailt, met een cc naar de gezaghebbers. Daarnaast is het wenselijk – in ieder geval als een spoedige reactie is vereist - om deze mail in cc aan de juristen van de openbare lichamen, van de Rijksvertegenwoordiger en van directoraat-generaal Koninkrijksrelaties te sturen. Zie hiervoor het [overzicht eilandsecretarissen, gezaghebbers en overige contactpersonen](#).

In de oplegger consultatie openbare lichamen wordt ingegaan op de inhoud van het voorstel, de gevolgen en de afweging inzake *comply or explain*. Ook kan aan de hand van enkele indicatoren (maatschappelijke impact, uitvoerbaarheid en uitvoeringskracht/ doenvermogen) worden nagegaan of sprake is van een meer of minder significant voorstel. Hierdoor kunnen de eilanden een (eerste) beoordeling doen en desgewenst tot prioritering komen. Voorts dient in de oplegger te worden verwezen naar het periodieke Wetgevingsoverzicht Caribisch Nederland.

De oordelen van de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba worden, net als bij consultatie van andere actoren, opgenomen in de toelichting bij het beleidsvoornemen of de conceptregelgeving en indien van toepassing verwerkt. Het is wenselijk dat departementen ook rechtstreeks aan de openbare lichamen terugkoppeling geven over hoe een consultatiereactie wordt verwerkt, bijvoorbeeld na de gereedkoming van het consultatieverslag. De eilanden zien de toelichting immers vaak pas als het voorstel in de Tweede Kamer ligt of zelfs al is vastgesteld.

Tot slot:

Afhankelijk van de aard van het voorstel is het wenselijk om bij (mede) op de BES toepasselijke voorstellen de consulteren stukken in het Engels (voor St. Eustatius en Saba) en/of Papiaments (voor Bonaire) te vertalen. Het gaat daarbij in de eerste plaats om de begeleidende informatie, zoals het Beleidskompas-formulier en de oplegger consultatie openbare lichamen. In de tweede plaats is het, ingeval sprake is van grote maatschappelijke impact, aan te bevelen om bij een beleidsvoorstel een samenvatting en bij een voorstel voor regelgeving in ieder geval het algemeen deel van de (memorie/nota van) toelichting vertaald aan te bieden. Het hoeft geen officiële vertaling te zijn; er kan bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van een *online* vertaalprogramma, waarna de vertaalde tekst wordt nagelezen door een (communicatie)medewerker die Papiaments spreekt. Er moet dan wel in of bij het document worden vermeld dat geen sprake is van een officiële vertaling (disclaimer). De Nederlandse en vertaalde versies kunnen, samen met (de Engelse en/of Papiaments versie van) het Beleidskompasformulier voor internetconsultatie, ter consultatie worden aangeboden (zie: [Formats | Kenniscentrum voor beleid en regelgeving \(kcbn.nl\)](#)).

Bijlage 6

Beleidskompas/KCBR.nl Thema *comply or explain* - Wetgevingsoverzicht

Wetgevingsoverzicht

Teneinde alle departementen en CN meer overzicht te bieden over aanstaande wet- regelgeving wordt een wetgevingsoverzicht opgesteld. Deze wet- en regelgeving vloeit voort uit beleidsvoornemens en betreft niet alleen voorstellen die specifiek CN betreffen maar ook voorstellen die mede of gedeeltelijk op CN betrekking hebben. In dit overzicht van CN-wetgeving wordt ook de wetgeving opgenomen die noodzakelijk is voor de uitvoering van verdragen in CN. Elk ministerie heeft uiteraard de mogelijkheid om in het overzicht eigen accenten aan te brengen. Doel van het overzicht is vooral om CN te laten weten wat eraan komt en om bewustwording in Den Haag te bevorderen. Vervolgens weten dan ook de departementen onderling 'waar ze mee bezig zijn'.

Het wetgevingsoverzicht wordt halfjaarlijks naar de Tweede Kamer gestuurd en bevat in principe wetgeving die betrekking heeft op het wegwerken van 'achterstallig onderhoud', het opstellen van de 'meest noodzakelijke' wetgeving en het opstellen van wetgeving, op uitdrukkelijk verzoek van CN. Zie het [laatstelijk geactualiseerde periodieke wetgevingsoverzicht](#). Daarbij is tevens een overzicht opgenomen van alle wet- en regelgeving die van toepassing is in Caribisch Nederland.

Samen met de openbare lichamen is gewerkt aan maatregelen voor tijdige betrokkenheid van de openbare lichamen bij de voorbereiding van beleid en wetgeving, waaronder de inrichting van het totstandkomingsproces van de periodieke wetgevingsoverzichten. Bezien is hoe het prioriteren van beleid en wetgeving door middel van periodieke wetgevingsoverzichten evenwichtiger kan worden ingericht. Dit kan in de eerste plaats door bij voorgenomen beleid of regelgeving in de startnotities en de opleggers consultatie openbare lichamen aan te geven of, wanneer sprake is van *comply*, het voorstel in het Wetgevingsoverzicht CN is of wordt opgenomen. Hierdoor wordt vroegtijdig de afweging van het betreffende departement inzichtelijk en kan het gesprek met de eilanden worden gevoerd over de respectievelijke prioriteiten. In de tweede plaats is het van belang dat de departementen, wanneer er geen overeenstemming wordt bereikt over de (prioritering in de) lijst, motiveren wat de redenen voor de discrepantie zijn. Dit zal bij de halfjaarlijkse opstelling van het wetgevingsoverzicht door het ministerie van BZK worden gemonitord.